

Alois Gregor (1888–1917)

VĚRA LINHARTOVÁ (BRNO)

Česko-slovenské či slovensko-české literární (kulturní) kontakty se v našich dějinách objevují už od středověku, nejvýrazněji se prosadily v době novodobého duchovního pohybu a formování evropských národů v období rozvíjejících se kapitalistických vztahů v osmáctém století (v době tzv. národního obrození), a poté pochopitelně po roce 1918, kdy se slovenské území stalo součástí Československé republiky a slovenská kultura najednou dostávala nová zadání – nejen reflektovat duchovní hodnoty, ale střídavě se na ní žádalo – podle ideové orientace mluvčích – aby se vyrovnávala, doplňovala, dotýkala, prolínala, soutěžila ... s kulturou českou, sebehodnotila se tehdy ve vztahu ke Slovensku jako vyspělejší.

Postupné sžívání obou kulturních prostředí mezi léty 1918 – 1938 bylo poznamenáno pozitivy i negativy, formovaly (ale i deformovaly) se vztahy nikoliv pouze přirozeně (kulturním vývojem vedle sebe „v čase“), ale i tlakem a vůlí, nejednou v zájmech politických.

Avantgardní čeští a slovenští spisovatelé, vědci a publicisté nakonec téměř docílili „vyrovnání“ literatur (pokud vůbec lze takto kvalitativně měřit) ve společném programu, v němž se angažovaly nejvýraznější osobnosti z tzv. davistů a kruhu kolem U-Bloku a další demokraticky orientovaní jedinci.

Dosažená „křehká rovnováha“ vztahu se opětně výrazně přerušila i narušila válečnými poměry, které negativně prostupovaly do poválečného opětovného „sblížování“ ve společném státě, přirozeně zdůvodňovaného morální katarzí Slovenského národního povstání a posléze shodnými a společnými politickými, ekonomickými a kulturními cíli. Česko-slovenské literární (kulturní) vztahy se přirozeně utvářely, ale necitlivým dekretováním i nepřirozeně formalizovaly.

Rok 1992 znamenal opětně v česko-slovenských vztazích výrazný mezník – je začátkem samostatné státní existence dvou politicky nových „na sobě nezávislých“ celků. Uvozovky jsou zde zcela na místě, nezávislost státní, politická a sociologická (psychicky vztahová) má rozdílnou

kvalitu, zvláště v prožívaném období, poznačeném mnoha znaky přechodovosti.

Míra pomyslného dotýkání, prolinání, sžívání... dosažená na hranici devadesátých let, někdy už pojmenovávaná jako „dvojhlas“, se zastavila. Samostatný politický i ekonomický život osamostatňuje opětně i život kulturní (literární) a po létech chtěného, ale i žádoucího vzájemného sblížení a poznání začínají léta vzdalování a opětného odcizování. Z učebních plánů zmizelo penzum povinných informací o dřívější bratrské kultuře, z čítanek mizí slovenské texty, z medií slovenská řeč, slovenská literatura se zařadila mezi literatury cizí.

Proces je doprovázen vznikem specializovaných pracovišť – např. oddělení slovakistiky na filozofických fakultách. Považuji za velmi pozitivní, má-li nově založené a vzhledem k výše charakterizovaným změnám podmínkám jinak koncipované pracoviště možnost navázat na dřívější tradici a rozvíjet ji. Další generace budou už slovenské realie i literaturu vnímat jako cizí a jako takové se budou v konkurenci s dalšími literaturami ucházet o přízeň domácích vzdělavců.

K brněnskému slovakistickému pracovišti neodmyslitelně patří více než osmdesátiletá zkušenost s univerzitní slovakistikou. Rozvívěla se v rámci bohemistických pracovišť hned od počátku otevření fakulty, k jejím zakladatelům patří Alois Gregor.

V letošním roce 2001 uplynulo právě třicet let od úmrtí doc. PhDr. Aloise Gregora (zemřel 8.9. 1971 v Letovicích), zakladatele slovakistiky na brněnské Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Patřil mezi její první pedagogy, na fakultě působil už od šk. roku 1920. Učil slavisty i další posluchače (od r. 1930/31) slovenskému jazyku i literatuře, později i české gramatice. Lektorská cvičení i přednášky nejprve vedl jako externista, ale brzy se stal kmenovým učitelem, avšak až do r. 1949 působil souběžně také jako gymnaziální profesor. Měl proto vždy na gymnáziu i na fakultě zkrácený úvazek. To mu ovšem nebránilo v „plném nasazení“ ve všech činnostech, jimž se během života věnoval – jako učitel, publicista, badatel i angažovaný veřejný činitel.

Na svou dráhu středoškolského profesora a vysokoškolského lektora se odpovědně a cílevědomě připravoval.

Alois Gregor se narodil 14. prosince 1888 v Kožušicích, kde byl jeho otec správcem jednotřídky, který ze svého syna (byl prostředním ze tří sourozenců) chtěl mít také učitele, proto ho od počátku vedl k zájmům o školu a o studium. Aloise zapsali do dvoutřídní obecné školy v Rašovicích u Slavkova (1894 – 1899) a pak na klasické gymnázium v Kyjově, kde se

převážně vyučovalo česky. Tam odmaturoval s vyznamenáním v r. 1907 a přihlásil se ke studiu češtiny a němčiny na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kterou ukončil v r. 1912. Během pražských studií absolvoval letní semestr u prof. Vjatroslava Jagiće ve Vídni, u Alexandra Brücknera a Gustava Roetha na univerzitě v Berlíně si zapsal slovanský a polský seminář, také se prakticky a odborně zdokonaloval v němčině.

Pedagogickou dráhu začal jako suplující učitel v Telči, školní rok 1913/14 ho už přivedl do Brna na reálku na Antonínskou ulici, nejprve jako suplujícího a od r. 1919 jako středoškolského profesora. V tomtéž postavení přešel na dívčí gymnázium na Mendlovo náměstí, kde dosloužil až do svých šedesáti let, byl penzionován v r. 1949 (po osvobození, v r. 1845, zastával funkci prozatimního správce).

Vzhledem k tomu, že se současně věnoval přípravě středoškolských učitelů na fakultě, zvyšoval si Gregor i své odborné vzdělání – na Univerzitě Karlově obhájil v r. 1914 doktorát filozofie (PhDr.), v r. 1924 pobyl studijně tři měsíce u prof. A. Mileta v Paříži. Ke znalosti slovenštiny a němčiny přibyla částečně francouzština, italština a také další slovanské jazyky, jimiž se mluvilo v mnohonárodní rakouské monarchii.

Z celoživotní Gregorovy profesionální dráhy je jasné, že prioritní poslání spatřoval v učitelské práci. Na gymnáziu i na fakultě si získával přízeň studentů svou příznačnou trpělivostí a přátelským vztahem k mladým lidem, kteří v něm často nacházeli rádce a přítele, alespoň tak dosud svého učitele hodnotí ve vzpomínkách někteří jeho žáci, kteří oceňovali Gregorovo náruživé zaujetí vědním oborem, jeho nekonfliktnost, byl pro ně dobrý člověk, který je rád učil a neodmítal pomoci. Jako pedagog rozdával budoucím vychovatelům a vzdělavatelům dalších generací středoškoláků ochotně skutečně cenné zkušenosti, zvláště se osvědčil při uvádění studentů do vysokoškolského studia, jimž přechod na akademickou půdu nejdou působit těžkosti.

Umožňovala mu to i jeho přátelská povaha, rád poseděl ve společnosti svých známých, rád si zazpíval a zamuzicíroval, zvláště miloval moravské lidové písně.

Zájem o zpěv i o hudbu se trvale prosadil i v jeho badatelské práci, když sbíral a zapisoval lidové písně a zvyky na Hodonínsku a kolem Valašských Klobouk i v průmyslové oblasti rosicko-oslavanské. Uznáním těchto Gregorových aktivit bylo jeho členství, později i předsednictví moravskoslezského výboru Ústavu pro lidovou píseň. (Jako předseda s určitými pravomocemi zachránil během války prof. VI. Úlehu a doc. J. Racka před totálním nasazením v německých továrnách).

Vedle zpěvu a hudby ho těšila i aktivní turistika a činnost v Sokole, jehož členem byl od r. 1899 až do jeho zákazu těsně před II. světovou válkou, postupně poznal tuto tělovýchovnou jednotu v Kyjově, Praze, Telči a v Brně.

Gregorovou doménou však byl trvalý zájem o slovakistiku, což v době jeho pedagogických začátků byl spíše zájem exkluzivní než běžný. Slovačtinu vědomě prosazoval, pěstoval a rozvíjel na filozofické fakultě, ale jeho zájem o šíření vědomostí o literatuře (a kultuře) druhého národa, s nímž jsme od října 1918 sdíleli společný stát, se neomezoval jen na posluchárny. Po celý život pravidelně a vytrvale sledoval Gregor vše zajímavé, co se odehrávalo v kultuře národa „za Moravou“ a pravidelně o tom referoval v denním tisku (Lidové noviny, Lidová demokracie, Svobodné noviny), v relacích brněnského rozhlasu (besedy o literatuře, o slovenských spisovatelích, o slovenském jazyce), v odborných i profesních časopisech (Průdy, Slavia, Listy filologické, Časopis českých filologů) i ve slovnících vydávaných na Filozofické fakultě v Brně. Byly to stovky publikací, převážně vědecko-popularizačních článků a posudků slovenských literárních prací, divadelních inscenací, hudebních produkcí, překladatelských aktivit..., jimiž přispíval k objektivnímu utváření veřejného vztahu česko-slovenského, hlavně v rozmezí let 1918 – 1939. Vedle toho učil slovenštině (i češtině) v dělnických i jiných kurzech pořádaných Osvětovou akademií v Brně.

Proč tak velký zájem o slovačtinu, kterou původně nestudoval a která se stala jeho hlavním oborem? Odpověď je celkem prostá – vzhledem k naléhavé potřebě pomáhat Čechům přijímat a sžívat se s druhou naší národní kulturou. Ty později narozené odkazují na fakt, že v tomto, mnohdy až bolestivém a vždycky citlivém procesu vzájemného poznávání se a upevňování svazku česko-slovenského, sehrával kulturní život mediální roli. I přes značnou jazykovou srozumitelnost byla (a opět je) slovenská slovesná tvorba vnímána jako cizí, a to právě pro své vývojové i národní odlišnosti, pro jinou tradici vyvíjející se ve svébytném prostředí někdejšího tisíciletého uherského státu. Byl-li vůbec český čtenář (i student) veden k zájmu o Slovensko, byla mu krajina pod Tatrami většinou představována jako folklórní až exotická, pohádkově skutečně – neskutečná, nikoliv jako země mnohem hlubších sociálních rozdílů, než byly známy v Čechách, jako země omezované vzdělanosti, ale přesto se silnými osobnostmi generace kolárovsko-šafaříkovských obrozenců, rebelujících štúrovců, jejichž myšlenkový odkaz částečně jako slovenský vklad do česko-slovenské kultury přenášel Pavol Országh Hviezdoslav – až zbožňený symbol prvních

popřevratových dnů. I po vyhlášení společného státu přetrvávala na české straně představa okrajové, málo původní a nízké slovenské kultury i literatury. Nutné a stále více i veřejným zájmem prosazované „vyrovnávání“ a sblížení kultur a vědomé rozvíjení partnerských vztahů bylo komplikované, pomalé, provázeno oboustrannými spory, nedorozuměními, občas i tvrdšími invektivami až osočováním, což záleželo na politickém charakteru tiskovin, na jejichž stranách se vztahové nuance ventilovaly. Důležitou roli v budování vzájemných česko-slovenských vztahů sehrávala česká oficiální politika prosazující spíše splývání obou kultur podporované čechoslovakistickou ideologií, než jejich svébytný rozvoj ve vzájemné duchovní soutěži a konkurenci. Netrpělivý český tlak na prosazení české převahy nejen v oblasti hospodářské, ale i v kulturní (také v literatuře a dokonce i v jazyce), vytvářel živné podhoubí i „příznivé klima“ pro po-hrdavý vztah vůči všemu slovenskému.

K historickým pozitivům české kultury však patřil vystoupení avantgardních a demokraticky orientovaných autorů a osobností doprovázených ostrovidným duchem F.X. Šaldy, který i pro slovenskou literaturu našel v tom českém řečišti správný a přijatelný směr – chápat obě literatury v „*plodném dialogu*“ a slovenskou literaturu rozvíjet i chápat jako *tvořivé popírání a doplňování* se s ní ve vyšší útvar, tedy nikoliv „slít se“ v jeden proud s pokračující českou licencí, ale rozvíjet se vedle sebe ve vzájemné literární komunikaci, z vlastní tradice a z vlastní reakce na dobové podněty okolitých kultur.

Těchto několik poznámek snad postačí k tomu, abychom naznačili, v jaké situaci a společenském klimatu vstupoval do česko-slovenských vztahů se svými aktivitami Alois Gregor. Reagovat na nově se objevivší problémy, cítil jako „vychovatel“ několika generací, které se ve své praxi nastalým problémům těžko vyhnou, jako svou pedagogickou povinnost. Proto tak ochotně začal od samého počátku existence filozofické fakulty rozvíjet na ní slovakistiku, i když se vždycky nesetkal s plným porozuměním některých kolegů i studentů.

K obecně slavistickému filologickému vzdělání přibral intenzivní samostudium slovenštiny a slovenských reálií teoreticky, ale i v terénní praxi – doslovně, např. když studoval středoslovenské nářečí v okolí Liptova a Turce (1919). Slovenskou literaturu učil a popularizoval A. Gregor po celý život hlavně v Lidových novinách, ale i přednáškami ve Vesně, Sokole, v rozhlasě i v ediční činnosti. Vydal např. dva díly *Slovenských pohádek* (1923, 1924), s informacemi o životě a díle Petra Dobšinského (pohádkáře s obdobným významem, jako měla pro českou literaturu B.

Němcová) a s rozdílovým slovníčkem česko-slovenským, vydal také dramatickou baladu *Smrt Jánošíkova* od J. Botta (1925), vysokoškolské skriptum *Slovenská literatura od Ľudovíta Štúra po prítomnosť* (1959), *Mluvnici spisovné slovenštiny* (1954), ve své době úspěšnou *Rukověť českého jazyka a československého písemnictví* (1934, společně s T. Glosem, vyšla ve čtyřech vydáních), studii *Peter Jilemnický*. Napsal 50 hesel do Ottova slovníku naučného nové doby a do Pedagogické encyklopedie a desítky publicistických textů. Za zásluhy o šíření slovenské kultury byl v r. 1930 zvolen Učenou společností Šafárikovou v Bratislavě za mimořádného člena a povolán do jazykozpytného oboru Matice slovenské. Z časopisu Matice moravské, Časopisu pro moderní filologii, z Lidových novin, Naší vědy, Listů filologických, ze Slavie, Průdů, Lidové demokracie, Slezského sborníku, Nové politiky, Našeho Valašska, Svobodných novin,... je pořízen soupis všech Gregorových prací ve Sborníku Rodné zemi (r. 1958, sborník prací k 70. výročí trvání Musejního spolku v Brně a k 70. narozeninám jeho předsedy doc. dr. Aloise Gregora. *Soupis prací 1959-1929 z české jazykovědy sestavil Pavel Pešta*).

Poslední poznámkou jsme převedli pozornost také ke Gregorovu zájmu o českou filologii. V r. 1946 habilitoval spisem *Slovník nářečí okolí Slavkova a Bučovic* a stal se docentem pro českou a slovenskou mluvnici. Publikoval práce o moravských a slezských dialektech, o brněnské mluvě, vydával české příruční mluvnice pro středěškoláky, řadu čítanek, Babičku B. Němcové s rozbohem a slovníkem, Katechismus dějin z české literatury (společně s prof. P. Vášou (1927), Husovy Knížky o svatokupectví, Blahoslavovu Gramatiku, Bartošovu Kytici národních písní moravských... Z titulů je znát organické propojení práce vysokoškolského a středěškolského učitele, respektování zvláštností i potřeb obou typů studia.

Obraz Aloise Gregora by byl neúplný, kdybychom opomenuli jeho rozsáhlou a rozmanitou práci veřejnou a činnost spolkovou. Ve své době byl Gregor ve vědeckém a kulturním životě v Brně nepřehlédnutelný nejen proto, že se jeho jméno objevovalo pod texty téměř ve všech renomovaných dobových časopisech, ale zastával také několik významných funkcí ve společnostech – např. ve Společnosti pro slovanský jazykozpyt, v Musejním spolku v Brně (1913 – 1939, člen výboru, předseda), v Družstvu Českého Národního divadla v Brně (1918 – 1939, jednatel), v Jednotě českých filologů (1924 – 1939, jednatel brněnské odbočky), v Československé společnosti v Brně (od r. 1948 byl předsedou jejího kulturního odboru). Vedle toho byl redaktorem Vlastivědného věstníku moravského, spoluredaktorem revue Morava (po r. 1918), redigoval časopis Naše Va-

laško. Po r. 1945 byl členem místopisné komise pro stanovení místních jmen v Moravském krasu a členem vědecké rady při etnografickém kabinetě ČSAV.

Snad si umíme představit, kolik času a energie bylo zapotřebí k tomu všemu, co jsme až doposud z Gregorova života připomněli. Dokud žila jeho žena Ida, byla mu sama jako odborná učitelka oporou. V r. 1951 zůstal Gregor sám s patnáctiletou dcerou Jiřinou a možnosti věnovat se intenzivně školní i badatelské práci se zúžily, nachýlil se i věk a v polovině padesátých let Alois Gregor svou aktivní činnost na FF MU v Brně ukončil. Nedařilo se mu už zdravotně (dříve ze zdravotních důvodů pobýval u moře v Bulharsku, v Jugoslávii, na Korsice a ve Francii). Gregorovy finanční poměry byly velmi skromné (už od doby pensionování na gymnáziu – 1949), když mu onemocněla žena, neměl ani možnost zaplatit pomocnici v domácnosti, ani nákladné ženino léčení.

Alois Gregor zemřel v r. 1971 v letovické léčebně, zcela vyčerpán, ve vysokém věku 83 let.

Hodnotit Gregorovo dílo mi nepřisluší. Zůstává trvalým odkazem veřejnosti a Filozofické fakultě MU stejně tak, jako nepominutelný podíl na existenci brněnské slovakistiky, jejímž byl zakladatelem. Necht' budoucí badatelé rozhodnou, nakolik jsou objektivní někdy i velmi účelově pořizovaná hodnocení Gregorovy odborné úrovně. Já jsem jen v úctě a v pokoře „zalistovala“ životem vyplněným jeho nejednoduchou a nikoliv lehce a jednoduše interpretovatelnou odbornou pedagogickou a veřejnou osvětovou prací v první polovině minulého století. Jako výraz úcty i obdivu k zakladateli brněnské slovakistiky jsem A. Gregorovi věnovala i podstatnou část své práce z dějin utváření česko-slovenských kulturních vztahů. Vzhledem k roku vydání v ní používám tehdy běžnou terminologii, což ji v konfrontaci s podstatně změněnou politickou i kulturní situací odsunuje poněkud na okraj. Obsahuje však velké množství detailních informací materiálového charakteru (získaných převážně z dobových Lidových novin), které mají doposud výpovědní hodnotu. (Linhartová Věra: Cesty k porozumění, vydala Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1985, 124 s.).